

ابن عربی و دیدگاه عرفانی او در باره خلود

سید محمود رضویان^۱، محمدرضا دهقان کلیشادی^۲

۱ هیات علمی، دانشگاه پیام نور استان اصفهان، گروه الهیات

۲ هیات علمی دانشگاه پیام نور استان اصفهان، گروه الهیات

چکیده:

در اسلام برای تحذیر از ارتکاب گناه، وعده کیفر داده شده و کیفر برخی از گناهان، خلود در دوزخ است، اما آیا خلود در دوزخ به منزله جاودانگی عذاب و درد و الم است؟ ابن عربی نخستین کسی است که بر خلاف مشهور، اعتقادی به خلود عذاب نداشته، جهنم را پدیده‌ای دگرگون شونده و امری نسبی می‌داند. بنابر تلقی وی، عذاب - از ریشه عذب - نسبت به گروه‌های مختلف از دوزخیان، متناسب با استعدادها و قابلیت‌های متفاوت آنها و در اشکال و کیفیت‌های گوناگون تبدیل به عذب می‌گردد. ابن عربی عذاب دوزخیان را به «تمثیل رویا» و خواب شیرینی تشبیه می‌کند که ماهیت حقیقی آن چیزی جز گرفتاری در غفلت از واقعیت تاریک و رنج آور خود آنها نیست. از جمله دلایل ابن عربی برای توجیه نظریه خود، جواز خلف وعید از سوی خدا، رحمت بیکران الهی، تناسب کیفر با عمل و عرضیت اعمال در برابر جوهریت فطرت است. نگارنده معتقد است که تأویل آیات خلود با توجه به اصول و مبانی مسلم‌انگاشته شده در مکتب ابن عربی، برای او امری اجتناب ناپذیر بوده است لذا، تأویلات ابن عربی را بایستی در کنار مباحث عقلی و نظری وی درباره خلود، بررسی و مورد قضاوت قرار داد.

واژگان کلیدی: خلود، عذاب، دوزخ، سعادت

مقدمه:

این پژوهش از نوع نظری، با روش توصیفی تحلیلی، به تبیین چرایی رویکرد خاص عقلی و نظری ابن عربی در باره خلود پرداخته است. برای دستیابی به اهداف و سوال تحقیق و جمع‌آوری اطلاعات، از روش تحلیل اسنادی و کتابخانه‌ای، در این زمینه استفاده شده است. مفسران در چگونگی جمع میان آیات مغفرت، رحمت، شفاعت و عفو از یکسو و آیات دال بر خلود در دوزخ برای منافقان، کافران، ستمکاران، مشرکان، تکذیب‌کنندگان آیات الهی، مرتکبان رفتارهای زشت، طاغوتیان، پیروان شیاطین، عاصیان از فرمان خدا و رسول، متجاوزان از احکام و حدود الهی، قاتلان انسان‌ها، زناکاران، سبک‌وزن‌ها در اعمال از سوی دیگر، آراء متفاوت ارائه کرده‌اند. از مسائلی که محل تشتت انظار و معرکه آراء مفسران، متکلمان، حکیمان و عارفان بوده و هست، بحث خلود در جهان واپسین، خصوصاً خلود آدمیان در دوزخ است. هر یک از گروه‌های فوق بر پایه اصول و روش برگزیده در حوزه معرفت‌شناسی، تحقیقی را انجام و تئوری ویژه‌ای را ارائه نموده‌اند. متکلمین و مفسرین در این خصوص، دو اختلاف نظر اساسی وجود دارد: اختلاف نخست درباره ی مصداق مخلصین در دوزخ است. دانشمندان امامیه و اکثر علمای